

La llengua de Jesús Moncada¹

ARTUR QUINTANA I FONT

Academia Aragonesa de la Lengua. quintana@mezquin.com

Resumen

La importancia d'a obra de Jesús Moncada pa la narrativa y la novela catalanas ye indudable, pero tamién en ye como modelo, no pas unico, d'una escritura aragonesa d'expressión catalana. En este articlo miramos de seguir lo chuego que se manifiesta entre las formas propias d'o catalán d'as comarcas aragonesas catalanofonas y, mas concretament, de Mequinensa, y las d'a luenga literaria.

Parolas clau: Jesús Moncada, catalán literario, catalán dialectal, Francha d'Aragón.

Resum

La importància de l'obra de Jesús Moncada per a la narrativa i la novel·la catalanes és indubtable, però també ho és com a model, no certament l'únic, d'una escriptura aragonesa d'expressió catalana. En aquest article, hom prova de seguir-ne el joc que s'hi manifesta entre les formes pròpies del català de les comarques aragoneses catalanòfones, i molt concretament de Mequinensa, i les de la llengua literària.

Mots clau: Jesús Moncada, català literari, català dialectal, Franja d'Aragó.

Abstract

The importance of Jesús Moncada's work for the Catalan narrative and novel is unquestionable, but it is also important as a model, though certainly not the only one, of Aragonese writing in Catalan. In this article, an attempt is made to follow the interplay between the Catalan forms used in Catalan-speaking Aragonese areas, and more specifically in Mequinensa, and those of the literary language.

Keywords: Jesús Moncada, literary Catalan, dialectal Catalan, Aragonese *Franja*.

1. Article publicat per primera vegada al *Boletín del Centro de Estudios Bajoaragoneses*, 4-5 (Alcanyís, 1983), 225-238. Ha estat adaptat a les normes de publicació de la *Revista de l'Academia Aragonesa de la Lengua* [nota dels editors].

La reforma del català, iniciada a començament de segle, tenia com a objectiu de formar la llengua moderna que hauria sortit del català clàssic, si aquesta llengua no hagués estat sotmesa a la influència del castellà i no hagués patit l'esmicolament dialectal. Calia trobar un compromís entre la llengua clàssica, considerablement unitària i ben representada pels textos cancellerescs i dels escriptors de tot el domini —pensem, per citar només uns exemples, en Ausiàs March de Gandia, Bernat Metge de Barcelona, Ramon Llull de Palma i Guillem Nicolau de Maella—, i la llengua viva, amb freqüents castellanismes, especialment a les ciutats, i escindida en diversos dialectes. Per a això es proposava, a partir d'una ortografia unitària basada en el català clàssic, que cada gran regió de llengua catalana fes una obra d'acostament als seus clàssics medievals, bandejant els castellanismes i buscant les solucions més genuïnes mantingudes en una o altra part de la seva àrea.

La fixació en detall de la reforma fou l'obra de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, divulgada a través dels tractats gramaticals i diccionaris de Pompeu Fabra, el seu director.² En la reforma ortogràfica no era difícil d'aconseguir la normalització segons el model de la llengua clàssica, i on aquest mancava, segons el dels dialectes més conservadors, especialment els parlars catalans occidentals.³ La reforma ortogràfica fou aviat acceptada pels escriptors de totes les comarques de la llengua —recordem entre nosaltres l'obra de Joan Cabré de Calaceit i la de Maties Pallarés de Pena-roja. En el camp de la morfologia, però, la llengua viva s'havia apartat massa de la clàssica i l'acceptació d'aquesta hauria estat, en l'opinió de Fabra, massa violenta.

En la seva gramàtica Fabra presenta una fórmula de compromís entre el català clàssic i el català central, és a dir el català parlat dins el triangle Reus-Solsona-Figueres, però sense pretendre imposar-lo als escriptors de les altres zones de la llengua. «Aquells escriptors —declarava Fabra (1932: 125)—, que en llur parlar usen altres formes tenen la llibertat d'emprar-les en la llengua escrita, sempre, però, que aquestes formes siguin formes importants dins llur dialecte i sobretot si són formes pertanyents a l'antiga llengua escrita». Això dugué a l'aparició de gramàtiques i manuals on, al costat de les formes estàndard del català central, es registraven les del propi parlar. Aquest tipus d'obres és especialment abundós per al català meridional i insular⁴ però falta per al català nord-occidental i, en conseqüència, per als parlars catalans de l'Aragó, on la seva redacció és urgent i necessària. Quant al lèxic, el *Diccionari General* fou concebut, recordem-ho, no pas com una obra definitiva, sinó només com el canemàs del futur Diccionari de l'Institut, el fons sobre el qual aquest s'hauria de desenvolupar. El *Diccionari General*, al costat de les formes comunes a tot el domini de la llengua, recull massivament el lèxic del parlar central, és a dir el parlar que en el moment de redacció de l'obra —la dècada dels vint d'aquest segle— disposava d'una més abundant literatura, així com també un cert nombre ben

2. Promulgació de les *Normes Ortogràfiques* el 1913, de la gramàtica «oficial» el 1918 i del *Diccionari General* el 1932. Ací seguim Fabra, 1956 i 1979 (citats com a *Diccionari General*). La *Gran Enciclopèdia Catalana* (Barcelona: 1969-1980) completa el lèxic del *Diccionari General* en molts aspectes del llenguatge de la ciència i de la cultura.

3. Vegeu, per exemple, el cas del parlar de Barcelona —català oriental—, el qual, a l'hora d'escriure, ha d'aprendre si correspon una *a* o una *e* a allò que ell sempre pronuncia amb la vocal neutra, i una *o* o una *u* a allò que ell sempre pronuncia *u* àtona. El parlar de Calaceit —català occidental— en té prou de reproduir en aquests casos la seva pronunciació espontània de *e* o *a*, de *o* o *u*.

4. Vegeu a tall de mostra: Francesc de B. Moll, *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears* (Palma de Mallorca, 1968), i Enric Valor, *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià* (València, 1977).

triat d'arcaïsmes i una selecció, més aviat curta, de mots exclusius dels parlars occidentals i insulars. Al *Diccionari General* Fabra defuig el castellanisme quasi sempre que pot; tanmateix l'accepta en alguns, pocs, casos. La solució adoptada per al lèxic era prou semblant a la presa en relació amb la morfologia: compromís entre la llengua clàssica i el català central, i, a més, una certa obertura enfront dels altres parlars. Fabra era conscient, ja ho hem vist, del caràcter provisional del seu diccionari i deixava ben clar que en tot moment es podria ampliar amb l'aportació de mots de qualsevol comarca de la llengua. En aquest sentit dedarava al pròleg del *Diccionari General*:

Segurament algú no trobarà bé que no sigui inclòs en el Diccionari General tal o tal mot peculiar de la seva contrada; però que pensi que, si aquest mot ha de figurar un dia en el diccionari general de la llengua literària, ha d'ésser perquè un escriptor d'aquella contrada l'elevi, ell que el coneix bé, a la categoria de mot literari.

La publicació en la postguerra del *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll —que cito *DCVB*—, que recull àmpliament el lèxic de tot el domini de la llengua en el temps i en l'espai, així com també la renovació literària a les Balears i al País Valencià, fan que sigui sentida cada vegada més necessària i urgent l'ampliació del *Diccionari General* amb aportacions de tots els diferents parlars catalans.⁵ Tot plegat porta a una considerable praxi en aquest sentit per part d'escriptors, lingüistes i pedagogs de tots els territoris de la llengua.⁶

Un exemple d'aquesta praxi entre nosaltres ens l'ofereix l'obra literària de Jesús Moncada. Aquest autor va néixer a Mequinensa, el 1941, on va viure fins als vint anys. Va residir una temporada a Lleida i també a Saragossa i des de fa disset o divuit anys viu a Barcelona. De tota manera el contacte amb la seva vila natal no s'ha interromput mai, amb estades curtes, però sovintejades al llarg dels ja més de vint anys que n'és fora. Estimulat per Edmon Vallès, també mequinensà, Moncada va començar a escriure, sembla, cap al 1970. En tot cas aquest any va guanyar el premi Bruguers amb el conte *La lluna, la pruna* que no s'editaria, però, fins al 1981. La primera publicació que li'n conec és la *Crònica del darrer rom*, apareguda al número de març de 1971 de *Serra d'Or*, reportatge al·lucinant sobre la destrucció contemporània de Mequinensa. El 1971 va guanyar el premi Joan Santamaria amb les *Històries de la mà esquerra*, publicades a Barcelona el 1973, i amb uns altres contes, *La pell del riu*, guanyava el 1980 el premi Jacme March.

El 1981 l'editorial barcelonina La Magrana li ha publicat un recull de la seva obra narrativa, en gran part inèdita, les *Històries de la mà esquerra i altres narracions*, centrat en el record del món mequinensà de minaires i llaguters i en les quals la crítica ha vist «com l'esquema genial d'una gran

5. Vegeu les declaracions de l'*Ambit: La producció literària* en el segon volum de les *Actes del Congrés de Cultura Catalana* (Països Catalans: 1978, 329-330).

6. Davant d'aquests fets sorprèn que encara hi hagi algú que declari que el català literari és, no pas l'obra comuna de tota la geografia i la història de la llengua, sinó la imposició de la llengua de la burgesia de les quatre províncies catalanes, i més concretament de la de Barcelona, a la resta del domini. Declaracions com les de Juan A. Frago (1981: 357), titllant el procés de planificació lingüística del català a l'Aragó d'«implantació de la llengua de la burgesia catalana, más concretamente de la barcelonesa, dentro de nuestra región», mancades de fonament científic, només poden obeir a motivacions ideològiques i/o demagògiques.

novel·la modernista... la novel·la de la terra colgada» (Riera 1982: 37), de la Mequinensa perduda i dolorosament enyorada.

Al marge de la seva importància per a la narrativa i la novel·la catalanes, l'obra de Moncada ens interessa ací com a model, no certament l'únic, d'una escriptura aragonesa d'expressió catalana i provarem de seguir-ne el joc que s'hi manifesta entre les formes pròpies del català de les nostres comarques, i molt concretament de Mequinensa, i les de la llengua literària. Però abans de continuar ens cal saber, ni que sigui molt de passada, quins són els trets principals pels quals el català de Mequinensa, la llengua col·loquial de Jesús Moncada, difereix del català literari.

No sé de cap estudi monogràfic sobre el català de Mequinensa.⁷ Per a conèixer-lo disposem dels pocs materials de *l'Atlas lingüístico de la Península Ibérica* (citats ALPI) i dels molts, però malauradament poc fiables, de *l'Atlas lingüístic de Catalunya* (citats ALC). El *Vocabulari dels vells oficis de transport i de llurs derivats* de Joan Amades (1934), recull materials procedents de Mequinensa, especialment per al lèxic, dels llaguters. El *DCVB* recull aquests materials i d'altres fets en enquesta pròpia a Mequinensa, però, en general, resulten difícilment localitzables. Especialment per a qüestions de lèxic aprofito també una enquesta de quatre hores que Jaume Costa, per encàrrec meu, va fer a Jesús Moncada a Barcelona el novembre de 1982. Agraïxo cordialment a tots dos la col·laboració.

El parlar de Mequinensa pertany al català occidental i és de tipus no apitxat, això vol dir, com ja hem vist, que en el camp de la fonètica diferirà poc de la llengua literària. Les diferències es limiten a la pronunciació africada de la *x* en posició inicial i després de consonant (*xinxà* és pronunciat *txintxa*) i a una distribució diferent de les fricatives i africades prepalatals sonores (*fetge* és pronunciat *fegè* i *gitar* és pronunciat *dgitar* a Mequinensa). D'acord amb un tipus de pronunciació molt difós en català, el parlar de Mequinensa emmudeix la *r* final en molts casos (*treballar* és pronunciat *treballà*), així com la *n* final després de nasal (*font* és pronunciat *fon*) i confon *v* i *b* en *b* (*vaca* és pronunciat *baca*). Com la quasi totalitat dels parlars catalans a Mequinensa es pronuncien amb *s* sorda les grafies *ce*, *ci*, *ç*.⁸

Les diferències són molt més notables en el camp de la morfologia, especialment en les formes del present de subjuntiu:

Català de Mequinensa

<i>canta</i>	<i>perda</i>	<i>sinta</i>
<i>cantos</i>	<i>perdos</i>	<i>sintos</i>
<i>canto</i>	<i>perdo</i>	<i>sinto</i>
<i>cantéssem</i>	<i>perdéssem</i>	<i>sentíssem</i>
<i>cantésseu</i>	<i>perdésseu</i>	<i>sentísseu</i>
<i>cànton</i>	<i>pèrdon</i>	<i>sínton</i>

7. Certament era així quan el Dr. Quintana publicà aquest article. Per sort, de la mà d'Hèctor Moret aparegueren en 1990 l'article «Aproximació al parlar de Mequinensa» (*Alazet*, 2, 83-112), i en 1994 el llibre *Sobre la llengua de Mequinensa* (Fraga, Institut d'Estudis del Baix Cinca) [nota dels editors].

8. Val la pena d'indicar ací que només alguns parlars catalans de les nostres comarques, concretament els de la Codonyera, la Torre de Vilella, la Ginebrosa i Aiguaviva de Bergantes, junt amb alguns pocs punts de la Ribagorça, distingeixen en la pronunciació les grafies *ce*, *ci* (amb pronunciació interdental fricativa sorda), de les grafies *s-*, *-ss-*, *-s*, etc. (amb pronunciació apicodental fricativa sorda) a què respon l'ortografia del català literari.

Català literari

<i>canti</i>	<i>perdi</i>	<i>senti</i>
<i>cantis</i>	<i>perdis</i>	<i>sentis</i>
<i>canti</i>	<i>perdi</i>	<i>senti</i>
<i>cantem</i>	<i>perdem</i>	<i>sentim</i>
<i>canteu</i>	<i>perdeu</i>	<i>sentiu</i>
<i>cantin</i>	<i>perdin</i>	<i>sentin</i>

I en els verbs de tipus incoatiu:

Català de Mequinensa

Pres. d'indc.	Pres. de subj.	Impr.
<i>seguisco</i>	<i>seguisca</i>	
<i>seguisses</i>	<i>seguiscos</i>	<i>seguís</i>
<i>seguís</i>	<i>seguisco</i>	
<i>seguim</i>	<i>seguim</i>	
<i>seguiu</i>	<i>seguiu</i>	
<i>seguissen</i>	<i>seguíscon</i>	

Català literari

Pres. d'indc.	Pres. de subj.	Impr.
<i>segueixo</i>	<i>segueixi</i>	
<i>segueixes</i>	<i>segueixis</i>	<i>segueix</i>
<i>segueix</i>	<i>segueixi</i>	
<i>seguim</i>	<i>seguim</i>	
<i>seguiu</i>	<i>seguiu</i>	
<i>segueixen</i>	<i>segueixin</i>	

La tercera persona del singular del present d'indicatiu, segons l'ALC, és en *-e*, és a dir *trone*, *neve* i no *trona*, *neva*. És desconegut el perfet simple substituït pel perifràstic. En els verbs irregulars observem la manca d'imperfets forts, és a dir *caïa*, *dia*, *fia*, *ria*, *creïa*, *via*, etc. i no els *queia*, *deia*, *feia*, *reia*, *creia*, *veia*, de la llengua literària. El parlar de Mequinensa té tendència a fer incoatius molts verbs que no ho són en la llengua literària. En alguns casos coexisteixen en el parlar de Mequinensa tant la forma amb l'infix incoatiu com la que n'està mancada, així tenim *cusco*, *tussa* al costat de *cosisco* i *tossisco*, però només *collisco*, *aurisco* i *omplisco* per *cusco*, *tusso*, *cullo*, *obro*, *omplo* de la llengua literària. *Sàpiga* i *càpiga* són a Mequinensa *sàpia* i *càpia*. Ésser és sempre *ser*; *tu ets* i *ell és* són a Mequinensa *tu és*, *ell é*; el participi d'ésser és *set* no *estat*. L'imperatiu de *dir* és *dis*, no *digues*.

El parlar de Mequinensa ignora les formes reforçades dels pronoms febles; *et dona* de la llengua literària és ací *te done*. L'article masculí és *lo*, *los*, general en català nord-occidental i en la part sud del

català central, però desconegut de la llengua literària. En els proparoxítons llatins es manté el grup *-ns* en el plural, com en el català clàssic, però el català literari hi renuncia: *homes, joves* és doncs *hòmens, jóvens* a Mequinensa. El possessiu de tercera persona del plural de la llengua literària, *llur*, així com l'impersonal *hom* i l'article personal *en, na* són desconeguts del parlar de Mequinensa.

En relació amb el lèxic, el parlar de Mequinensa posseeix, evidentment, un gran nombre de mots en comú amb la resta dels altres parlars catalans i que no ens cal esmentar. Altres mots, però, es retroben només en el català nord-occidental, sovint també en el català meridional, però són desconeguts del català central. La llengua literària dona entrada en el *Diccionari General* a una part d'aquest lèxic, però no a tot, ni de bon tros; una gran part ha estat recollida en el *DCVB*. Ja en veurem exemples, d'uns i altres, en parlar de la llengua de Jesús Moncada. Allà indicaré també alguns mots que aquest autor fa servir i que fins ara havien passat desapercebuts als lexicògrafs. Totes les característiques esmentades fins ací no són exclusives del parlar de Mequinensa; es retroben també en una gran àrea del català nord-occidental.

Hi són també freqüents els castellanismes —*centeno, mantel, topo, làvio, otonyo, pàrpados, cutxillo, quarto, agüelo, calbo, bавero, barreno, sombrero, pendientes, lego, pato, raio, cuajo, majo*, aquests dos darrers amb pronunciació velar fricativa sorda de la *j*, etc.—, la majoria d'àmplia difusió en el català col·loquial. La llengua literària els rebutja quasi tots.

També cal tenir en compte que el parlar de Mequinensa, en tot cas en l'actualitat, ignora molts mots de la llengua literària. D'entre aquests uns són vius en altres parlars —*atot, atabuixar, atzucac, avi, betzol, ca, capell, cercar, clasta, empegueir, entotsolar, mirall, romandre, semblar, sortir, sota, vermell*, etc.—, d'altres són obsolets, o quasi, en els parlars vius —*hom, àdhuc, miratge, tanmateix, cec, bústia, vídua, milió, cigar, dempeus, esdevenir, esmentar*, etc.

La llengua literària, pel seu cantó, no es presenta tampoc, ni de bon tros, com una estructura monolítica, sinó que permet un joc força ric entre diverses formes, especialment interessant per a l'estilística: pensem en l'ús del perfet simple o del perifràstic, dels quantitatius amb *de* o sense, de l'impersonal amb *hom, es, un*, etc., i en el lèxic en les distincions entre mots arcaïtzants, vulgars, populars, obsolets, irònics, poètics, etc.

Arribats ací cal preguntar-nos quin ús fa Moncada de les possibilitats que li ofereix la llengua i com resol, a més, la qüestió entre el parlar col·loquial mequinensà i la llengua literària. En l'ortografia Moncada escriu d'acord amb la normativa. De fet ni n'hauríem de parlar, d'això, si no fos perquè a les nostres comarques, ací a l'Aragó, per l'absència d'un ensenyament en català a l'escola, encara hi ha qui creu que aquesta llengua s'hauria d'escriure, no en l'ortografia pròpia, sinó en una altra imitada de la castellana.⁹ Una qüestió diferent fora la reproducció dels trets fonètics del parlar local amb ortografia catalana, cosa evidentment correcta i que veiem usada per alguns autors, especialment en els diàlegs. Moncada renuncia a aquesta possibilitat, com renuncia també, pràcticament, als trets morfològics específics del parlar de Mequinensa. Manté només la forma *dis* de l'imperatiu pel *digueu* de la normativa i alguns plurals del tipus *hòmens* al costat de la forma *homes* de la normativa. Això és la tendència

9. Vegeu Carpi y Zaidín (1981), especialment la nota de la pàgina 14.

general entre els autors del català nord-occidental, però hi ha alguna excepció important. Vegeu per exemple aquest text de *Miracles i espectres*, de Joan Barceló (1981: 67): «... ho van comprovar quan llaurant lo tros va ferí's la pota dreta del radera. Com la hi curarem? die el meu home tot desesperat i jo m'esglaiava de vere com li rajava la sang», on trobem reproduïts trets fonètics i morfològics del català nord-occidental no admesos per la normativa —*lo tros, va ferí's, radera, die, esglaiava, vere, rajava* per *el tros, va ferir-se, darrera, deia, esglaiava, veure, rajava* de la llengua literària. L'obra de Barceló n'és plena, de casos semblants.

Entre les diferents opcions que li ofereix la llengua literària mateixa Moncada es decideix —i em refereixo ara quasi només a trets morfològics— per una posició eclèctica, fent servir en general totes o quasi totes aquestes opcions, però amb una tendència al predomini de les que són més usuals en el llenguatge parlat a Mequinensa i/o a Barcelona. Vegem-ne ara amb detall els casos més importants:

Ús de l'article personal. La llengua parlada fa servir l'article davant els noms de persona, si bé en alguns llocs és poc usual i aquest sembla ésser el cas a Mequinensa, on diuen més aviat *Maria, Joan, Josep* que no *la Maria, lo Joan*, etc. En general, però, s'usa l'article davant del nom; les formes són *el/lo, la* al català occidental, *en, el/lo, la*, amb alguns punts de *na* al català central i *en/na* a l'insular. La normativa no prescriu la presència o l'absència de l'article personal *en/na* o *el/la*, però la tendència generalment establerta és de prescindir-ne, si bé es fa servir prou a la novel·la i al teatre. Moncada té predomini de casos sense article, és a dir la solució mequinensana, que en aquest cas coincideix amb l'estil més corrent en el llenguatge escrit, però les altres solucions no són desconegudes. Fa servir amb una certa freqüència *el/la* i alguns cops *en*, però mai davant vocal, és a dir, d'acord amb l'ús col·loquial barceloní, on *na* és també desconegut, forma que Moncada tampoc no utilitza mai.

Els adverbis de lloc *dalt, davall, darrera*, etc. es poden construir amb la preposició *de* o sense. La normativa recomana l'ús sense *de*, però no condemna la construcció amb aquesta preposició. Moncada presenta les dues variants amb predomini de les formes amb *de*, situació que coincideix en general amb la llengua parlada. Quant als quantitatius —el tipus *molt de temps* enfront de *molt temps*— només fa servir el segon.

Per a l'expressió de l'impersonal el català disposa, a més del verb en tercera persona del plural i sense subjecte explícit, de *es, hom, un*. Moncada només fa servir el primer i l'últim d'aquesta sèrie, i també sovint la segona persona del singular, forma molt viva en el llenguatge familiar. Es tracta, doncs, d'una clara preferència per les formes més acostades al llenguatge parlat i on *hom* és inusitat.

Els possessius presenten al costat de les formes tòniques *meu, teu, seu* unes formes àtones *mon, ton, son* com a possibles variants, si bé actualment ben poc usades en el català literari i limitades, en la llengua parlada, i també de Mequinensa, a l'ús davant alguns pocs noms de parentesc —*ma mare, ton pare*— i a alguna frase feta —*en ma vida*. Moncada, però, les fa servir i no solament en els mateixos casos que en la llengua parlada, *mon cunyat, mon pare*, sinó també, ocasionalment, amb altres substantius —*sa mort, sa carota, son cervell, a son lloc*—, fins i tot en el diàleg, on el caràcter inusitat d'aquestes formes encara es fa sentir més. Quant a l'ús de *llur* o *seu* per al possessiu de tercera persona plural la normativa admet les dues formes per un igual, si bé en la pràctica *llur* és poc usat, tret de textos científics, i encara; a la llengua parlada *llur* quasi només es fa servir en el català septentrional. Moncada presenta només algun cas aïllat de *llur*, en general fa servir *seu*.

En la morfologia verbal la llengua literària admet *ésser* al costat de *ser*, *seria* al costat de *fora* i *haig* enfront de *he* en les formes d'obligació. Moncada fa servir només *seria*, *haig* al costat de *he* i *éssen* enfront de *ser*, si bé en aquest darrer cas, curiosament, i fins i tot en el diàleg, amb predomini d'*ésser*, la forma preferida per la normativa, però francament inusitada en el parlar. Per a l'expressió del perfet la llengua literària disposa de dues formes: una de simple i una altra de perifràstica. La primera ha desaparegut de la llengua parlada, tret dels parlars d'Eivissa, de Mallorca —on es troba però en retrocés—, i d'una part considerable del País Valencià. A totes aquestes comarques alterna també amb la forma perifràstica. Els escriptors de les comarques on la forma simple no és habitual en el llenguatge parlat fan servir, malgrat tot, les dues formes segons uns esquemes molt característics de cada escriptor, si bé gairebé tots coincideixen en no fer servir mai la primera persona del singular del perfet simple. Moncada utilitza el perfet simple amb molta menys freqüència que el perifràstic. Només en fa servir les terceres persones i en algunes narracions en prescindeix del tot en profit del perifràstic.

Les fórmules de tractament responen en aquest autor a les recomanades per la normativa, és a dir *tu-vós-vostè*, que en la llengua parlada han desaparegut, com a Mequinensa (si bé ací es conserva la forma mixta de tipus *Com us trobeu vusté?*), o estan en franc retrocés, com a Barcelona, enfront de *tu-vostè*.

Passem ara a considerar el lèxic. Si en fonètica i morfologia Moncada accepta la llengua literària i rebutja el parlar mequinensà, veurem que en examinar el lèxic la situació canvia. Ara hi ha una forta obertura cap al lèxic específic del català nord-occidental o fins i tot mequinensà. En part es tracta de mots que han entrat en el *Diccionari General* com són ara *agranar* (= escombrar), *abucar*, *aidar*, *aladre*, *alcovat*, *bajoca*, *bancal*, *baralla* (de naips), *cerç*, *contalla*, *cartró* (= cartre), *cobertora* (= tapadora), *corpenta* (= còrpora), *davall*, *després-ahir*, *eixir*, *escopinar*, *espellotar*, *espill*, *estalzí*, *fumeral*, *gaiata*, *gatell*, *gitar-se* (= ajeure's), *glera*, *granera* (= escombra), *guerxo* (= borni), *navalla*, *noguer*, *olier* (= setrill), *oliver*, *quera*, *querar*, *riada*, *roí*, *saforós*, *sàssola*, *selló*, *somera*, *xop* (= pollancre). D'altres però no hi consten encara, si bé estan registrats al *DCVB*. Com que en aquest darrer diccionari la documentació utilitzada procedeix sovint de la llengua parlada, és interessant de fer-ne ací, en tal cas, una citació, sense que amb això vulgui dir que Moncada és el primer que hagi usat aquests mots en la llengua escrita, encara que deu ésser així en bastants casos.¹⁰

Ablair: fer molt de mal, reduir violentament a inutilitat. *Mossèn Bartomeu m'ablaïa a cops de canya*, p. 87.

Afanyós: cuitós, pressós, cobejós. El substantiu és *afanyosia*. p. 17.

Ajocar-se: ajupir-se. *El miner es va ajocar... agafà una pota del matxo i provà d'aixecar-la*, p. 23.

Apanar: fènyer, p. 97.

Baixador: camí inclinat en descens. *Va remuntar el baixador del molló de la mina*, p. 146.

De camí: de seguida. *Em direu que l'Hèctor era rabiüt, manaire, que de caminet s'enravenxinava*, p. 151.

Capçal: rotllo de roba que es posen les dones a damunt del cap per portar-hi coses. Al *Diccionari General* s'indica s.v. *capçal* 'nom de diferents objectes que fan de suport o coixí', significat que implica el que ací té capçal. *Ara, fes-me un capçal*, p. 98.

10. Cito segons el text de Jesús Moncada, *Històries de la mà esquerra i altres narracions*, Barcelona: Edicions La Magrana, 1981.

- Cosco*: closca de nou. Moncada només el fa servir en la frase superlativa següent: *Tot allo va ésser de cosco!*, és a dir sonat, extraordinari, p. 147.
- Embotir*: pitjar dins un lloc estret, p. 35.
- Esbargir, esbargir-se*: espargir, escampar. *Les foscors de la nit s'esbargien com fums per les negres teulades*, p. 26.
- Esbategar*: donar cops, picar, batre. Té més extensió que al *Diccionari General* on només significa 'agitar violentament (les ales, els alots, etc.) un ocell sense, per això, volar, un peix fora de l'aigua, etc.'. Moncada usa la frase: *una calor que esbategava*, p. 89, és a dir, que picava, forta; es diu també de les onades violentes. Segons *DCVB* és mot conegut també del català central.
- Escarabitxa*: escarabat. *Uns altres es decantaven per la infusió d'escarabits torrades*, p. 143.
- Escurina*: fosca. *Uns llums vermells d'allò més escarransits que no mataven l'escurina ni res*, p. 79.
- Esquitllévit, mirar d'*: mirar d'esquitllentes, de cua d'ull. El *DCVB* el registra també per al català central i l'escriu amb *b*, p. 71.
- Estomagar*: pair en sentit figurat. Segons el *DCVB* és també conegut del català central. *Sap que mai no l'he pogut estomagar*, p. 48.
- Ferrolla*: pala de ferro per a recollir la cendra de la llar, d'ací el sentit figurat de persona deixada, bruta. *Vas fet una ferrolla*, p. 34.
- Fumarrina*: molt de fum, fumera. *Quina fumarrina és aquesta? Deu ésser Tastaboires que crema les escombraries*, p. 30.
- En galls*: «en onades encrespades, com crestes de galls», afegí Jesús Moncada a l'enquesta. L'exemple que dona el *DCVB* és lleugerament diferent: 'bombolles d'un líquid bullent i onades que es rompen enmig de la mar'. *L'aigua s'aixecava en galls en topar amb les roques*, p. 59.
- Garganxó*: úvula. *El renec enganxat al garganxó*, p. 27.
- Gorgoll*: raig o broll d'un líquid, p. 30.
- Malura*: mal, nafra. *Deixant de banda la malura que s'ha fet*, p. 99.
- Menar*: moure's, valdre's, p. 99.
- Mitjana*: illa al mig del riu. *L'aigua clara del Segre... feia torna i cobria gleres i mitjanes*, p. 54. El mot fou usat per Edmon Vallès a la seva traducció de l'obra de Carlo Levi *Crist s'ha aturat a Eboli*, Barcelona, 1964.
- Nyagol*: udol, grinyol. *Li va engegar una puntada de peu i l'animal, adolorit, va fugir entre nyagols*, p. 47.
- Nyagotar*: udolar, grinyolar. *Per què no para de nyagolar aquest gos maleït?*, p. 24.
- Peladussa*: pell, escorça, especialment la separada de la fruita. *Peladussa de patata*, p. 28.
- Pepet*: enze, xitxarel·lo. És mot també conegut del català central. *I nosaltres ens estem aquí igual que una colla de pepets*, p. 80.
- Personal*: gent. *Els mollons... van quedar atapeïts de personal*, p. 64.
- Perxis*: porxo, lloc cobert, amb columnes o pilars de sosteniment. El *DCVB* dona *perxi*. *A l'ombra fresca dels perxis de la plaça*, p. 27.
- Premso*: pinso. El *DCVB* escriu *prenso*. *Sagarra donava el premso a la «Baldada», la nostra mula*, p. 55.

Regallat: solcat, ple de regalls. *Una horrible mómia regallada d'arrugues*, p. 14.

Roncar: fer manifestacions excessives o inoportunes de poder, de força, de riquesa, en una forma gairebé amenaçadora. És també conegut en català central, p. 66.

Roquissal: roquetar, p. 58.

Sacre: gens. *A dins no s'hi veia un sacre*, p. 78.

Safareig: crits i soroll, guirigall. *Sense safareig litúrgic*, p. 70. També és conegut en català central.

Sama: compartiment de proa del llagut; el de popa és la *cambra*. *L'oncle Peris, que sa mare va parir-lo en la sama d'un llagut*, p. 62. El mot ha estat usat també per Edmon Vallès a *Dietari de guerra*, Barcelona, 1980.

Sargantilla: sargantana. *La bassa... on suraven fulles podrides i sargantilles mortes*, p. 155.

Saula: corda de cànem per arrossegar el llagut; es diferencia de la *sirga* per tal com aquella és d'acer trenat i només s'empra en passos de barca, de banda a banda del riu. Va del *tamboret* (o coberta de popa), que és el lloc del patró, a una corriola penjada de la punta de l'arbre i d'aquí als homes o a la cavalleria que arroseguen la nau pel *camí de sirga*. El *DCVB* cita aquest mot segons Joan Amades, *op. cit.*, i aquest autor el dona com a propi de Mequinensa. Vegeu també allà, s. v. *sirga* un text corprenedor sobre la duresa de la feina dels llaguters. *Els homes es deixaven la pell per les vores de l'Ebre a força d'estirar la saula*, p. 54.

Sinada: sina, pitrera plena. Moncada només el fa servir en la frase superlativa següent: *Més enze que una sinada de baldufes*, p. 150.

Tararot: beneit, curt d'enteniment, p. 69.

Tello: tros de teula o de pedra plana que els infants fan servir per a jugar. *Fas una cara com un tello* és a dir, seriosa, inexpressiva. p. 34.

Trossa: feix de llenya. *Sort van tenir d'unes trosses de savina que hi havia a terra, que van esmorteir el cop*, p. 99.

Xiquet: infant, p. 118.

Xuta: ocell nocturn, semblant al mussol. *Vam passar la nit de la xuta* és a dir, molt mala nit, p. 64. La frase no figura al *DCVB*.

Els mots següents, tots ells propis del parlar de Mequinensa, no figuren al *DCVB*. En part han estat registrats en altres obres, la majoria de publicació posterior al *DCVB*. Gairebé tots ells són usats per primera vegada en català literari.

Amallar-se: entre la gent de riu de Mequinensa significa embarrancar-se un llagut en tocar fons; en sentit figurat vol dir entrebancar-se parlant, titubejar, restar esmaperdut. *No vaig passar del Pare Nostre. Quan arribava a allò que diu «dels nostres enemics...» m'amallava sempre*, p. 87.

Bagatge: bestia de càrrega. El mot és conegut també a la Codonyera.¹¹ *Devia ésser algun bagatge que ha fugit de la quadra*, p. 24.

Baldat: referit a un objecte significa que està desballestat, que balla. *Us heu fixat en les escales de la trona? Hi ha quatre graons baldats*, p. 94.

11. Vegeu Artur Quintana (1986). En esmentar la Codonyera es fa sempre referència a aquesta obra.

- Jugar a la botifarra*: joc de cartes. Encara que el *DCVB* no el registra amb aquest sentit és un mot molt conegut per gran part del domini. Figura a l'ALC. *Vam posar-nos a jugar a la botifarra*, p. 63.
- Bufagateres*: tafaer. *Pere Santa Creu, sacristà bufagateres*, p. 116.
- Cagabandúrries*: poca cosa, xitxarel·lo, persona sense empena. A Mequinensa diuen: «Hi ha hòmens, homenets i cagabandúrries». Però ara és quan es veu qui és un patró i qui un cagabandúrries que només sap navegar a la tertúlia del cafè, p. 58.
- Caloi*: fetus d'una vaca, ovella que ha afollat; es venen com a carn molt fina. En sentit figurat significa persona desvalguda, indefensa. El mot ha estat usat per Joaquín de Carpi, *op. cit. No fara res, pobre caloi*, p. 27.
- Carambous*: pastís amb un o més ous durs que es fa per a la Pasqua. *A coure coques, magdalenes, pastissos i carambous*, p. 97.
- Coll*: es diu de l'indret on el riu va estret, amb una inclinació forta; són els llocs més perillosos i es contraposen a les planes on l'aigua va lenta. *Saltar un coll*: baixar-lo amb el llagut. *Vam saltar colls i pedrets*, p. 58.
- Cruixir*: vulgarisme per morir. *Deu anys havia tardat a cruixir el vell Sebastià, i ara, l'endemà del seu enterrament...*, p. 66.
- Entreixes*: mentrestant. *Entreixes va arribar un missatger a cavall*, p. 66.
- Esbatullar-se*: Empatollar-se, empescar-se; també esvalotar-se, agitar-se. És un esbatullat 'és un esvalotat'. *Que no hem de beure rom aquesta nit? —es va esbatullar Dalmau*, p. 164.
- Esbregada*: refregada. *Després de donar-li una esbregada a la màniga, es posà l'ull de vidre a la conca buida*, p. 31.
- Esbregar*: fregar. El *DCVB* registra per a Calaceit el significat de 'rentar sense sabó roba gruixuda'. *S'esbregà les mans a la granota*, p. 88.
- Escantellar-se*: oscar-se. *Ganivets dels que mai no s'escantellen*, p. 86. És mot conegut a la Codonyera.
- Esgrauells*: arguenell. Es fan servir per al transport de l'aigua amb someres i estan formats per dues taules de fusta amb orificis per a posar-hi els cànters. *I no us dic res de quan veuen una somera amb la sàrria o els esgrauells al llom*, p. 87.
- Esmolades*: desgràcies. *Escombriaire en bo, polit per vents i pluges i esmolades*, p. 26.
- Esquellatjar*: sonar les esquelles i en sentit figurat dir, cridar, fer soroll. *Que cony, som-hi! Va esquellatjar el Blanc*, p. 80.
- Fur, -a*: violent, feréstec, esquerp, aspre; dit tant de persones com d'animals. *L'Ebre tenia el color de la terra i rosegava la vora igual que una bèstia fura*, p. 54. El mot també és conegut a la Codonyera, *furro* a Benasc.¹²
- Glapa*: en el llenguatge dels minaires significa la part del sostre d'una mina que cau en un ensorrament; massa compacta de terra. *La glapa que el dilluns havia d'enfonsar-li les costelles a Cosme Santapau*, p. 30. El mot també és conegut a la Codonyera.
- Jugaldrina*: enjogassament. *La jugaldrina dels nois en els carrers*, p. 71.

12. En citar Benasc es fa sempre referència al diccionari de Ballarín Cornet (1978).

- Malastruga*: dissort. El contrari, la benaurança, es diu *bonastruga*. Són mots usats a Mequinensa només entre gent vella. *Fer bestieses amb les coses de missa ens portaria la malastruga*, p. 57.
- Malfatxat*: mal fet, mal vestit, malgirbat. *Els ninots de fusta —la color cridanera i malfatxats*, p. 16. Vegeu *malfarjat* a DCVB.
- Merdolí*: poca cosa, persona insignificant, es diu més aviat de la condició física. *Amb dos merdolins esquistats que no pujaven un pam de terra*, p. 108.
- Molló*: moll petit. *El llagut estava preparat en el molló des de la tarda abans*, p. 53.
- Mortalera*: mortandat. És mot conegut a la Codonyera. *Si prou vam tenir els més joves per salvar la pell. El que no entenc és com no hi va haver una mortalera!* p. 145.
- Carn mortòina*: carn de bèstia morta; s'usa també en sentit figurat: esmorteïda. *La llum mortòina de la bombeta polsosa*, p. 14.
- Pedret*: Amuntegament de pedres en els punts on els barrancs desguassen al riu. Arriben a formar petits deltes i són perillosos per a la navegació. Alguns tenen nom: per exemple *el pedret del Cavaller*. És el significat que li dona Cels Gomis de 'Munió de roques grosses arrossegades pel corrent', citat per Joan Amades, *op. cit.* *No tinc ni una gana ni mitja de trencar-me els ossos contra un pedret*. p. 55.
- Pica*: eina dels miners amb dues puntes iguals a banda i banda de mànec curt. *Era fred el ferro de la pica amb què el pare arrencava el carbó de la mina*, p. 159.
- Pinta*: en el joc de la botifarra cada carta en bases guanyades. *Pintar o no pintar* en el mateix joc significa guanyar o perdre. *Tancant dins els punys les pintes que guanyava*, p. 17. *A passeig l'as!... no pintareu*, p. 14.
- Revoltim*: revoltí. *Un revoltim de cendra emboira «El peix que Juma»*, p. 15.
- A roda*: portar algú enganxat a roda significa no poder treure-se'l del damunt. La roda és la peça de fusta (o de ferro) que arrenca de la quilla i es corba per a formar la proa o la popa de la nau. Hi ha la *roda de proa* i la *de popa*. La frase pot venir de *la roda de popa*. *De camí van tenir dues paies enganxades a roda*, p. 79.
- Senyal de coca, pa*, etc.: senyal de cada casa que es fa al pa per distingir-lo del de les altres. És mot conegut a la Codonyera. *Dues se les tenen perquè han marcat les coques amb el mateix senyal*, p. 98.
- Servar*: a més del sentit d'obeir la barca el timó, que figura al *Diccionari General*, té el sentit figurat de no estar bé del cap. *No servava prou bé*, p. 62.
- Sissenyor*: cosa fabulosa que es diu per evitar allargs. *Què hi has ficat dins el cafè, Bartomeu del dimoni? —Sense veure-ho, ho endevino— crida un altre. Els mitjons del capellà! —Al meu hi havia un pollastre amb ulleres! — I al meu un sissenyor amb butxaques!*, p. 160. També es diu *un sissenyor amb barret!*
- Tossar*: no difereix a Mequinensa del significat general. En el text l'autor l'amplia amb el sentit de donar cops en general i no només amb el cap o el tos. *Els seus dits van tossar amb una cosa ovalada*, p. 25.
- Tartir*: usat sempre precedit de *sense*. Significa no dir res, no dir ni piu. El mot ha estat usat per Joaquín de Carpi, *op. cit.*, i és conegut també a Benasc. *Només li diré que em vaig empassar aquella humiliació sense tartir*, p. 108.

Trencacolls: en els jocs d'infants, parany format per un clot tapat amb branquetes: *el riu n'és ple de parany per l'estil. El riu, Manel... és com ara un camí cobert, tot planet per damunt, però ple de trencacolls per sota*, p. 54.

Xombar una cosa significa posar-la dreta. Moncada fa servir aquest mot només en la frase superlativa següent: *Es va quedar xombar com una bitlla al mig de l'establiment*, p. 88.

És interessant d'esmentar el ric lèxic dels llaguters que fa servir Moncada, que si bé no inclou ètims nous, sol donar-los unes connotacions específiques. El llagut té *patró*, *peó* i *minyó* (= grumet), que són *navegants, homes de riu*. La seva ciència són *les coses del navegar*. Per a ells el fons del riu és un camí que no es veu i que cal endevinar; aquest camí, *el camí cobert*, és una ratlleta molt prima. *El llaguter se solta amb el llagut i s'avia. Fa viatge*. Li cal *servar* bé el llagut, saltant *colls i pedrets* i evitant *les gleres, mitjanes i trencacolls* del riu. Quan, en *les riades, l'aigua fa torna*, és a dir que recula per haver trobat un obstacle, es fa difícil *el navegar*.

Molt típic de l'estil de Jesús Moncada és la gran abundància de frases fetes, moltes de les quals són ben característiques de Mequinensa. Vegeu, per exemple: *O cinc o cinquanta* és a dir, o tot o res. *Si no ho aclarim, festa!* es diu per a una cosa que no té importància, que tal dia farà un any. *A França esmolen!* per a remarcar que una cosa fa de mal creure, que és impossible que sigui així. *Arribar a les tres pedretes* és atènyer el punt crític en què ja no es pot més. *Qui s'ha penjat avui?* exclamació davant d'un fet insòlit. *Guaita que té ronyons la càrrega del sucre!* exclamació davant el desvergonyiment o la barra d'algú. *Ésser a les més altes* a punt de rebentar, i moltes altres més que junt amb les freqüents frases de tipus superlatiu —a més de les ja esmentades, vegeu: *ésser més bast que l'espart mascle, més sord que una espadenya, xerrar més que fetge en brases*, etc.— es troben gairebé a cada pàgina.

On potser es manifesta més clarament l'especial preferència de Jesús Moncada pel lèxic del català nord-occidental és en aquells casos en què el *Diccionari General* presenta parelles de mots, l'un propi del català occidental —*davall, eixir, espill, parèixer*, etc.— i l'altre del català oriental —*sota, sortir, mirall, semblar*, etc. Moncada fa servir molt més les primeres que no pas les segones, si bé aquestes, d'acord amb el típic eclecticisme de l'autor, no són rebutjades tampoc del tot.

Els castellanismes del parlar mequinensà són evitats gairebé sempre. Entre els no admesos en el *Diccionari General* Moncada només fa servir *matxo, sereno, paia i perrot* (= moneda de deu cèntims) i posa *carajillo* en cursiva. Els altres castellanismes són substituïts per mots de la llengua literària, exclusius d'aquesta —no escriu *assera, busson, cego, lego, menos, retrato, sério*, etc., sinó *vorera* o *voravia, bústia, cec, després, menys, retrat, seriós*—, o vius en part en altres comarques de la llengua —no escriu *bassura, hasta, nòvio, otonyo, pues, rato*, etc., sinó *escombraries, fins a, nuvi, tardor, doncs, estona*.

Però no són aquests els únics casos en què Moncada fa servir el lèxic exclusiu de la llengua literària o propi de parlars no occidentals. L'autor en cap moment de la seva obra no es limita al lèxic del propi parlar mequinensà, sinó que aprofita també tots els altres recursos que li ofereix la llengua literària —vegeu, a més dels mots ja citats, d'altres com *àdhuc, dempeus, embolcall, esdevenir, fermall, lluentó, perbocar, tanmateix, vidu*, etc.—, especialment les formes vives en el parlar barceloní que coneix molt bé —mots com *aclaparar, a correuita, aviat, deixatat, doll, fer fonedís, gresca, llefiscós*,

murri, nen, pòtol, prestatge, terrabastall, tràngol, etc.— i de la qual no dubta en fer servir fins i tot els vulgarismes i les formes argòtiques —*clissar, coi, ferm* (= excel·lent), *fúmer, ésser un llepa, meuca, maco, sòmines*, etc.—¹³ o la més castissa fraseologia —*engegar a dida, beneit del cabàs, bona nit i tapa't, a tres quarts de quinze, a can seixanta*, etc. També assaja algunes, poques, innovacions: *a hores cautes* a hores en què hom no pot ésser vist, *estremidor* que estremeix, *pinzellar* per pintar (amb el pinzell), *(gat) voltateulades, la pell del riu, la pell del poble, la descarnada* per a la mort.

En certes ocasions per a aconseguir efectes de distanciació Moncada fa explícit el caràcter local dels mots usats: en una carta d'un de Cantalaigua, és a dir de Mequinensa, a un altre de Barcelona aquell diu «es veu que no tenim la lluna al recte del fúmeral» i suposant que l'altre potser no ho entendreà afegeix «que estem de pega», p. 97. Unes pàgines més enllà li parla de «carambous, que són les mones», explica, «que fem aquí per Pasqua Florida», p. 101. En una altra narració discuteixen dues imatges dins de l'església i l'una pregunta «Què ha dit que hi té, a l'orella, Pasqual?» L'altra li contesta «Una quera» i la primera imatge, que no ho entén, insisteix «I que és això?». «Un corc», li responen, p. 114. En tots tres casos la forma local, nord-occidental, no és aparentment entesa. Són, però, casos excepcionals. Només aquests tres que esmento. Tots els mots citats surten amb absoluta normalitat dins del text, en altres punts.

En l'actitud de l'escriptor entre la llengua literària i el parlar col·loquial, que ací hem anat observant, hi ha dues posicions extremes, representades entre els escriptors en català a l'Aragó per exemples com Edmon Vallès, per una part, i per l'altra per Joaquín de Carpi. El primer prescindeix gairebé del tot de les formes exclusives del propi parlar mequinensà, llevat d'alguna paraula escadussera de la terminologia dels llaguters, mentre l'altre se cinyeix estrictament al català local tamarità en quasi tots els aspectes; només en l'ortografia se sotmet curiosament al castellà literari. Moncada defuig ambdues posicions. Ell no vol renunciar a moltes de les possibilitats expressives del propi parlar —o fins i tot d'altres parlars ni tampoc a les del llenguatge literari. La seva fórmula consisteix, ja ho hem vist, en reproduir els nivells de menor càrrega semàntica —la fonètica, morfologia i sintaxi— segons la llengua literària, reservant per al nivell de major càrrega semàntica —el lèxic— una actitud eclèctica entre la llengua literària i la col·loquial. El resultat és un model força vàlid i especialment apte per a la incorporació del lèxic local a la llengua literària, però no és l'únic, evidentment. Abans n'hem vist un altre, el d'algun llibre de Joan Barceló, on sense caure en solucions castellanitzants per l'estil de Joaquín de Carpi, s'aprofiten més que no fa Jesús Moncada les possibilitats d'escriptura que ofereix el parlar local. Amb això no pretenc fer cap retret a la solució adoptada per Jesús Moncada, perfectament lícita i que per a molts serà segurament la més escaient, sinó senzillament recordar també l'existència de l'opció límit representada per Joan Barceló, opció sovint oblidada i fins i tot menystinguda per la crítica dins el ventall de possibilitats —per dir-ho amb frase de Vallverdú— de què disposa l'escriptor.

13. Moncada usa profusament molts altres vulgarismes comuns a tots els parlars catalans però que el *Diccionari General*, pels prejudicis de l'època, no ha registrat. Tots ells consten al *DCVB* i a la *Gran Enciclopèdia Catalana*. Són mots com *collons, cony, conya, empenyar, fotre, hòstia, malparit, punyetes, rebòstia* i frases com *sa mare, 'on déu* (= me cago'n déu), *la mar salada, el déu que la va sacsar*, etc. El seu ús obeeix possiblement als tocs de tremendisme que Pere Calders fa notar també en l'entrellat argumental de les *Històries de la mà esquerra i altres narracions*; vegeu el pròleg a aquest llibre.

Bibliografia

ALC= Griaer, Antoni (1926-1964): *Atlas lingüístic de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

ALPh= Navarro Tomás, Tomás (dir.) (1962): *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*, vol. 1. Madrid: CSIC.

AMADES, Joan (1934): «Vocabulari dels vells oficis de transport i de llurs derivats». *Butlletí de Dialectologia Catalana*, 22, 59-239.

BALLARÍN CORNEL, Ángel (1978): *Diccionario del benasqués*. Saragossa: La Editorial.

BARCELÓ, Joan (1981): *Miracles i espectres*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.

CARPI Y ZAIDÍN, Joaquín (1981): *El dialecto de Tamarite de Litera*. Tamarite de Litera: Ayuntamiento de Tamarite de Litera.

DCVB= Alcover, Antoni M.; Moll, Francesc de B. (1930-1962): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.

FABRA, Pompeu (1932): *El català literari*. Barcelona: Editorial Barcino.

FABRA, Pompeu (1956): *Gramàtica catalana*. Barcelona: Editorial Teide.

FABRA, Pompeu (1979): *Diccionari General de la Llengua Catalana*. Barcelona: EDHASA.

FRAGO, Juan Antonio (1981): «Reseña de Tomás Buesa Oliver, "Estado actual de los estudios del dialecto aragonés", II Jornadas sobre el estado actual de los estudios sobre Aragón, Zaragoza, 1980, t. I, pp. 357-400». *Archivo de Filología Aragonesa*, 28-29, p. 356-358.

QUINTANA, Artur (1986): «El parlar de la Codonyera». *Estudis Romànics*, 17, 1-253.

RIERA, Ignasi (1982): «Balanz del segon semestre de 1981. Novel·les i novel·listes», *Serra d'Or*, 270 (març), 35-38.